

1 Preventieve basiszorg – fase 0

Hoe kan een school elke leerling zoveel mogelijk kansen geven op vlak van taal en spraak? Dit vind je terug in Preventieve (Brede) Basiszorg, het eerste deel van het [Specifiek Diagnostisch Protocol problemen in de spraak- en taalontwikkeling](#). Lees dit bij voorkeur samen met [Verhoogde zorg](#), [Uitbreiding van zorg](#) en het [Theoretisch deel](#) van dit protocol. De protocollen zijn een leidraad voor diagnostiek binnen de onderwijscontext gehanteerd door CLB-teams in samenwerking met scholen. Een Specifiek Diagnostisch Protocol is een concrete vertaling van de algemene handvatten in het [Algemeen Diagnostisch Protocol](#) (ADP). Individueel Aangepast Curriculum komt niet aan bod in dit specifiek diagnostisch protocol. Hiervoor verwijzen we naar [fase 3 in het ADP](#).

In de preventieve basiszorg staat het stimuleren van de spraak- en taalontwikkeling en het taalvaardigheidsonderwijs bij elke leerling voorop zodat leerlingen alle kansen krijgen om aan het onderwijs deel te nemen.

Om zich maximaal te ontplooiën in het onderwijs en de eindtermen te behalen, moeten leerlingen kunnen omgaan met de schooltaal. Deze taal vertoont verschillen met de thuistaal.

Sommige leerlingen beschikken bij de start over heel wat ‘bagage’ om met de schooltaal te kunnen omgaan. Voor andere leerlingen is dat niet het geval en kan dit het leren in de weg staan. Om deze groep een grotere kans op schoolsucces te geven, maakt de school werk van de ontwikkeling van schooltaalvaardigheid, zowel in de lessen Nederlands als in de andere lessen. Die inspanningen rond schooltaalvaardigheid kaderen binnen een taalbeleid dat begrijpelijke communicatie en het bevorderen van taalvaardigheid in alle vakken als een prioritair aandachtspunt vooropstelt¹.

1. De organisatie van het zorgbeleid

In de organisatie en het voeren van het zorgbeleid is het uitbouwen van een taalbeleid belangrijk. Het zorgbeleid en taalbeleid hangen nauw samen en overlappen elkaar. Voor de leerlingen die risico lopen op een taalachterstand is een degelijk taalbeleid een must, maar dit komt ook ten goede aan alle leerlingen.

In het taalbeleid werkt men een visie uit betreffende de begeleiding van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften op vlak van taal zoals:

- leerlingen met thuistaal niet-Nederlands²;

¹ http://www.steunpuntgok.be/downloads/themabeschrijving_2008_taalbeleid.pdf

² Voor lesmaterialen, tips en achtergrondinformatie voor leerkrachten omtrent anderstalige nieuwkomers verwijzen we door naar het digitaal platform voor anderstalige nieuwkomers zie <http://www.anderstaligenieuwkomers.be/> en voor meertaligheid <http://www.meertaligheid.be/>.

Preventieve basiszorg – fase 0 **Protocollering van diagnostiek bij problemen** **in de spraak- en/of taalontwikkeling**

- leerlingen die voldoen aan de SES-kenmerken;
- leerlingen met problemen op het gebied van spraak- en taalontwikkeling;
- ...

De leerlingen taalvaardiger³ maken en adequaat omgaan met taaldiversiteit, socio-culturele verschillen, vaardigheden en talenten zijn belangrijk.

Enkele richtvragen voor een krachtig taalbeleid:

- hoe geeft de school voldoende aandacht aan de taalvaardigheidsontwikkeling van leerlingen in het schoolwerkplan? Hoe komt dit tot uiting in het zorgbeleid, nascholingsbeleid en keuze van schoolprioriteiten?
- Zijn de leerkrachten voldoende op de hoogte van de taalontwikkeling van meertalige leerlingen (simultane en sequentiële taalontwikkeling)?
- welke instrumenten gebruikt de school bij het bepalen van de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid⁴? Hoe sturen deze resultaten het handelen op school?
- hoe gaan leerkrachten bewust om met taalvaardigheid van leerlingen in alle activiteiten?
- hoe betreft de school de ouders bij de begeleiding van hun kind op het vlak van taalvaardigheid?
- heeft de school een beleid rond de opvang van leerlingen met thuistaal niet-Nederlands/anderstalige nieuwkomers⁵?
- hoe gaat de school om met verschillen tussen de standaardtaal, schooltaal en de thuistaal⁶?
- welke planmatige hulp biedt de school bij taalvaardigheidsproblemen zoals signalen onderkennen, expliciete doelen stellen, goede materialen kiezen, methoden en evaluatie-instrumenten hanteren, duidelijke criteria voor succes of vooruitgang vastleggen⁷?
- is er voldoende aandacht voor geluidsoverlast en geluidshinder door omgevingsfactoren die leerlingen met auditieve waarnemingsproblemen verhinderen om goed de gesproken boodschappen en communicatie te volgen?

³ Taalvaardigheid: het vermogen om te kunnen luisteren, spreken, lezen en schrijven in samenhang en continuïteit

⁴ Voor uitgebreide voorbeelden en uitgewerkte taalbeleidsinstrumenten zie

www.taalbeleid.org/index.php?idMenu=8

http://www.steunpuntgok.be/downloads/algemeen_screeningsinstrument_steigers.pdf

⁵ <http://www.ond.vlaanderen.be/wetwijs/thema.asp?id=92>

http://www.steunpuntgok.be/kleuteronderwijs/gelijke_onderwijskansen_speerpunten/anderstalige_nieuwkomers/index.aspx

www.anderstaligenieuwkomers.be

⁶ Van den Branden K., Handboek taalbeleid basisonderwijs, Acco, Leuven, 2010, blz. 39

⁷ www.kerknet.be/vic.onderwijs.mb/BaO/pdf/houfflalizeTalenbeleid3.pdf

2. Vorming en ondersteuning van het schoolteam

Om de preventieve basiszorg omtrent taalontwikkeling en taalvaardigheid te optimaliseren is professionalisering van het team noodzakelijk.

Interne professionalisering kan gebeuren door leerkrachten voldoende kansen te geven om van elkaars deskundigheid gebruik te maken en leerkrachten te laten samenwerken en ideeën te laten uitwisselen omtrent taalonderwijs, zoals het omgaan met leerlingen die een taalachterstand hebben.

Het zorgteam organiseert en bevordert de deelname van leerkrachten aan nascholingen over taalvaardigheidsonderwijs en taalbeleid. Zo kan iemand van het team een opleiding ‘expert taalbeleid’⁸ of een opleiding rond opvang van anderstalige leerlingen volgen.

De school kan beroep doen op de pedagogische begeleidingsdienst en het CLB om samen na te gaan hoe krachtig het taal(vaardigheid)onderwijs in de school is en om dit zo nodig verder bij te sturen.

3. Inschrijving- en onthaalbeleid

Een inschrijvingsbeleid begint bij een ‘zorgzaam’ inschrijvingsgesprek. Dit houdt in dat de nadruk niet alleen ligt op informatie meegeven en verkrijgen maar ook op meeleven, meehelpen, meedenken en meebeslissen⁹. Op deze manier worden ouders echt betrokken bij de school en wordt de drempel naar de school toe lager.

Tijdens dit gesprek verzamelt men ook relevante informatie met betrekking tot de spraak- en taalontwikkeling en thuistaal van de leerling.

De school kan tijdens een inschrijvingsgesprek van een anderstalige nieuwkomer gebruik maken van een vragenlijst¹⁰ om de zorgbehoeften van de leerling in te schatten.

Er bestaat een verplichte taaltoets voor kleuters die onvoldoende halve dagen aanwezig waren in 2de of 3de kleuterklas en die overstappen naar het eerste leerjaar¹¹. De toets kan door de school of het CLB worden afgenomen.

Indien er sprake is van spraak- en/of taalproblemen wordt er overgegaan naar de fase van verhoogde zorg.

⁸ http://taalbeleid.be/www.cteno/assets/downloads/cteno/folder_expert_taalbeleid_secundair.pdf

⁹ Van den Branden K. en Bogaert N., Handboek taalbeleid secundair onderwijs, Acco, Leuven, 2011, blz. 175

¹⁰ Zie Bijlage 1: Basisinformatie bij INSCHRIJVING van een anderstalige nieuwkomer, iCLB Gent

¹¹ Toelatingsvoorwaarden en duiding zie:

www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14196

4. Zorg binnen de klas

De meest effectieve preventie van taalvaardigheidsproblemen is een taalvriendelijk klimaat waaraan een schoolteam de hele dag werkt. In alle klasactiviteiten wordt er bewust omgegaan met taal en past de leerkracht zijn communicatie aan de behoeften en mogelijkheden van de leerlingen aan¹².

De belangrijkste bronnen voor het bepalen van doelen op het vlak van taal zijn de leerplannen van de onderwijsnetten¹³.

- **Kleuteronderwijs^{14 15}:**

Taal is in de kleuterperiode ontzettend belangrijk. Taalverwerving is verbonden met de ontwikkeling op veel andere domeinen: socio-emotionele ontwikkeling, cognitieve ontwikkeling, motorische ontwikkeling, ...

Wat het ontwikkelingstempo van spraak en taal betreft kunnen in de differentiatiefase (2j6m-5j) van de spraak- en taalontwikkeling verschillen waargenomen worden tussen de kleuters, net als bij de andere ontwikkelingsdomeinen¹⁶. Sommige kleuters zijn taalvaardig, terwijl anderen trager lijken te evolueren op vlak van taalbegrip en/of taalproductie. Niet alle kleuters die een wat tragere taalontwikkeling doormaken hebben problemen. Bij sommigen is er helemaal niets aan de hand, ze hebben alleen maar wat meer tijd nodig¹⁷.

Hoe meer taalvaardig een kind in de kleuterperiode wordt, hoe meer hij de talrijke taken op school en in het dagelijks leven aankan¹⁸.

Voor het verwerven van mondelinge taalvaardigheden hebben kleuters een krachtige leeromgeving nodig die bestaat uit:

- een positief en veilig klasklimaat;
- betekenisvolle taken/activiteiten;
- ondersteuning door de leerkracht of andere kleuters via interactie.

¹² Zie Bijlage 2: Kinderen stimuleren om een nieuwe taal te verwerven

¹³ http://www.g-o.be/sites/portaal_nieuw/Basisonderwijs/Leerplannen/Pages/default.aspx
http://www.g-o.be/sites/portaal_nieuw/SO/Leerplannen/Pages/default.aspx
<http://www.ovsg.be/content/Publicaties/Leerplannen.html#secundaironderwijs>
<http://www.ovsg.be/content/Publicaties/Leerplannen.html#basisonderwijs>
<http://www.vvkbao.be/domeinen/leerplannen-algemeen>
<http://www.vvkso.be/>

¹⁴ Van den Branden K., Handboek taalbeleid basisonderwijs, Acco, Leuven, 2010

¹⁵ Zie ook Boone M., Kleuters met extra zorg, Een werkboek vol handelingsplannen, Plantyn, Mechelen, 2004

¹⁶ Zie Theoretisch deel: Relevante ontwikkelingsaspecten en bijlage 3: Mijlpalen in de spraak-en taalontwikkeling

¹⁷ Zink I. en Breuls M., Ontwikkelingsdysfasie, Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 2012, blz. 25 en 26

¹⁸ Verheyden L., Mondeling taalvaardigheidsonderwijs uit Kleuters en ik, jaargang 21/3, 2004-2005

Preventieve basiszorg – fase 0 **Protocollering van diagnostiek bij problemen** **in de spraak- en/of taalontwikkeling**

Kleuteronderwijzers stimuleren de mondelinge taalvaardigheid (spreken en luisteren). Ze zorgen ervoor dat alle kleuters, zeker deze die opgroeien in een taalarme Nederlandstalige omgeving en anderstalige kleuters, de interacties begrijpen en vlot leren communiceren.

Bijvoorbeeld door:

- aan te sluiten bij de activiteiten waar een kleuter mee bezig is;
- zelf veel te verwoorden en model te staan voor het spreken;
- de omgeving te laten verkennen met alle zintuigen en met heel het lichaam zodat begrippen duidelijk en toegankelijk worden;
- spelend en experimenterend om te gaan met materialen;
- het creëren van sociale (spel)situaties waarbij het spreken uitgelokt wordt;
- passend te reageren op fouten door het correct herhalen van woorden en uitdrukkingen;
- gesprekken te voeren met kleuters en door te vragen;
- zelf bewust om te gaan met het eigen taalgebruik;
- ...

Hierbij wordt gebruik gemaakt van een zo gevarieerd mogelijk aanbod in activiteiten en materialen¹⁹ zoals het onthaal- en kringgesprek, het spelen van poppenspel, het creëren van taal- en ontdekhoeken, het aanbieden van boeken, activiteiten rond drama, voorlezen van verhalen, hoeken- en contractwerk, het bijwonen van toneelvoorstellingen, het inschakelen van voorleesouders, ...

• **Lager onderwijs**

Net zoals in het kleuteronderwijs wordt er in het lager onderwijs in alle leergebieden aan taalontwikkeling gewerkt. Het scheppen van een krachtige taalleeromgeving staat op de voorgrond. Hierbij speelt de basishouding van de leerkracht een cruciale rol²⁰.

Het doel is het taalvaardiger maken van de leerling. Dit gebeurt door het uitbreiden van zijn woordenschat en zijn vaardigheid in zowel schriftelijke, mondelinge als non-verbale communicatie.

Men kan dit nastreven door het aanbieden van gevarieerde activiteiten en materialen²¹ zoals:

- spreek- en luistertaken die aansluiten bij de leefwereld;
- gebruik maken van diverse media bij luisteropdrachten;
- klasgesprekken;
- groepswork en hoekenwerk;

¹⁹ Op de website www.cteno.be/index.php?idMenu=116 vindt men een overzicht van bruikbare materialen voor het kleuteronderwijs terug

²⁰ Van den Branden K., Handboek taalbeleid basisonderwijs, Acco, Leuven, 2010

²¹ Op de website www.cteno.be/index.php?idMenu=121 vindt men een overzicht van bruikbare materialen voor het lager onderwijs terug

- coöperatieve werkvormen;
- filosoferen;
- activiteiten rond drama;
- voorlezen;
- het uitnodigen van een auteur;
- motiverende schrijftaken;
- interviews;
- spreekbeurten;
- vrije leesmomenten;
- Estafette- en tutorlezen;
- het voorbereiden van jeugdboekenweek;
- ...

- **Secundair onderwijs**

Ook in het secundair onderwijs wordt er aandacht besteed aan de taalvaardigheid van leerlingen en dit niet alleen binnen de taalvakken. Het voornaamste doel is de leerling taalcompetenter te maken^{22 23}.

Een greep uit het aanbod van activiteiten²⁴ die leerlingen kunnen motiveren om bewuster te streven naar een grotere taalvaardigheid:

- initiatieven in verband met het promoten van het Standaardnederlands;
- bijwonen van en napraten over een (wetenschappelijke) uiteenzetting of filmvoorstelling;
- leerlingen in contact brengen met vaktaalwoorden;
- mondeling of schriftelijk verslag laten uitbrengen na groepsoverleg;
- gebruik maken van activerende en interactieve werkvormen die aansluiten bij de interesses van de leerlingen;
- externen (beroepsbeoefenaars) in de klas aan het woord laten
- informatie via sociale media uitwisselen bijvoorbeeld klasblog;
- rollenspel in de klas;
- ...

5. Opvolging van alle leerlingen

De school volgt de vorderingen met betrekking tot de spraak- en taalontwikkeling en de taalvaardigheid van de leerlingen systematisch op via een leerlingvolgsysteem met gerichte signalering.

Het leerlingvolgsysteem heeft oog voor de 'totale ontwikkeling' van de leerling. Indien er zich problemen voordoen op vlak van de spraak- en taalontwikkeling dient men

²² Onder taalcompetentie verstaat men de bekwaamheid om taalvaardigheid, taalkennis en taalattitudes zo in te zetten dat ze leiden tot effectief en efficiënt gedrag in de communicatieve situaties die deel uit maken van iemands leven en waarin de persoon moet functioneren.

²³ Van den Branden K. en Bogaert N., Handboek taalbeleid secundair onderwijs, Acco, Leuven, 2011

²⁴ Op de website www.cteno.be/index.php?idMenu=96 vindt men een overzicht van bruikbare materialen voor het secundair onderwijs terug

Preventieve basiszorg – fase 0 Protocollering van diagnostiek bij problemen in de spraak- en/of taalontwikkeling

altijd verder te kijken omdat de spraak- en taalontwikkeling van de leerling nauw samenhangt met de cognitieve, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling.

De leerkracht observeert²⁵ de leerling tijdens de klasactiviteiten maar ook tijdens speeltijden, uitstappen, ...

Hij maakt zo mogelijk gebruik van genormeerde toetsen²⁶ ²⁷ en evalueert de vorderingen van de leerlingen en van de klas als groep. De begeleiding die er uit voort kan vloeien is meestal gericht op de hele klas tijdens de gewone lessen. Het schoolteam wordt systematisch betrokken bij het signaleren van problemen omdat deze best zo vroeg mogelijk worden aangepakt.

Lage resultaten op taalvaardigheidstoetsen kunnen aangeven dat er zich een probleem stelt met betrekking tot de spraak- en/of taalontwikkeling. Bij het gebruik van genormeerde instrumenten dient men rekening te houden met de specifieke situatie van leerlingen die het Nederlands niet als thuistaal hebben (tenzij ze in de normgroep zijn opgenomen) of die slechts een beperkte tijd Nederlands als schooltaal hebben gehad. Bij deze leerlingen kan het zinvoller zijn om specifieke doelen voorop te stellen en in kaart te brengen welke vorderingen deze leerlingen maken ten opzichte van hun eigen beginsituatie²⁸.

6. Samenwerking met ouders

De school organiseert een beleid waar onthaal, informatie en contacten met de ouders (formeel en informeel) centraal staan.

Zo kunnen ouders bij oudercontacten informatie verschaffen over de spraak- en taalontwikkeling van hun kind, hoe hun kind thuis praat (veel, weinig, moeizaam, ...), welke taal of talen hun kind thuis spreekt, welke taal de ouders thuis spreken.

De school kan ouders informeren over de behoeften en vorderingen van hun kind op gebied van spraak en taal.

De communicatie met de ouders gebeurt op een manier die ouders de kans geeft om:

- de vragen die ze zelf belangrijk vinden te stellen;
- zelf over hun kind te vertellen en daarbij relevante informatie aan de leerkrachten door te geven;
- begrijpelijke, relevante informatie over hun kind van de leerkracht te krijgen²⁹.

²⁵ Voor observatiematerialen zie: <http://www.steunpuntgok.be>

²⁶ Zie bijlage 4: Evaluatiematerialen spreek- en taalvaardigheid of op de website: www.cteno.be vindt men de materialen voor toetsing en evaluatie van taalvaardigheid terug per onderwijsniveau

²⁷ <http://www.ond.vlaanderen.be/toetsenvoorscholen/>

²⁸ www.steunpuntgok.be en www.cteno.be

²⁹ Van den Branden K. en Bogaert N., Handboek taalbeleid secundair onderwijs, Acco, Leuven, 2011
Van den Branden K., Handboek taalbeleid basisonderwijs, Acco, Leuven, 2010

Preventieve basiszorg – fase 0

Protocollering van diagnostiek bij problemen in de spraak- en/of taalontwikkeling

Bij gesprekken met ouders houdt men rekening met culturele verschillen. In sommige culturen wordt er veel belang gehecht aan het hebben van persoonlijke interacties met het kind. In andere culturen is dit minder cruciaal maar wordt het kind wel betrokken in allerlei familiale en/of culturele bijeenkomsten.

De school kan suggesties doen aan de ouders om het taalaanbod te vergroten en om hun participatie te verhogen. Bijvoorbeeld: veel te spreken met hun kind, het bekijken van Nederlandstalige tv-zenders, het bezoeken van de plaatselijke bibliotheek, het aanbieden van nuttige websites en brochures³⁰, het doorgeven van data van feesten en activiteiten op de school, periode van oudercontacten, het aanbod van plaatselijke jeugd- en sportverenigingen, ...

Bij ouders die het Nederlands onvoldoende of niet beheersen, kan het nodig zijn dat de school beroep doet op een tolk. Een tolk kan ervoor zorgen dat een ouder zich veiliger voelt omdat hij in zijn eigen taal kan spreken en kan ook voor de school een meerwaarde zijn bij het verkrijgen en geven van duidelijke informatie.

Ouders kunnen via nieuwsbrieven³¹, schoolwebsite, oudercomité, ouderavonden, ... geïnformeerd worden over het taalbeleid van de school.

Het participeren van ouders draagt bij tot het welslagen van activiteiten in het kader van een gericht taalbeleid. Ouders kunnen bepaalde taken op zich nemen zoals het organiseren van een oudercafé, praten in de klas over hun beroep of cultuur, helpen bij de toneelvoorstelling, meebegeleiden tijdens een uitstap, ...

7. Samenwerking met leerlingen

In de fase van preventieve basiszorg is het noodzakelijk om een krachtige taalleeromgeving aan te bieden. Eén van die voorwaarden om tot die krachtige taalleeromgeving te komen is het betrekken van de leerlingen.

Leerlingen zullen hun spreekvaardigheid maximaal kunnen ontwikkelen als zij tijdens de hele lesdag, doorheen alle leergebieden en vakken, veelvuldig spreekansen krijgen. In allerlei activiteiten buiten de taallessen zullen de leerlingen ook gemakkelijker nieuwe kennis opbouwen als zij luidop mogen nadenken, overleggen, hun ervaringskennis inbrengen of zelf dingen mogen verklaren.

In het taalbeleid is er aandacht voor de thuistaal van de leerlingen. De thuistaal van de leerlingen wordt beschouwd als een meerwaarde. De school kan samen met de leerlingen afspraken maken over het taalgebruik in de klas en op de speelplaats. Het is geen kwestie van in absolute termen te spreken over wel of geen thuistaal op school, maar wel van samen af te bakenen wanneer de thuistaal op school gebruikt

³⁰ www.huizenvanhetnederlands.be

³¹ Er bestaan nieuwsbrieven voor wie werkt met kansengroepen en anderstaligen
<http://www.klasse.be/leraren/nieuwsbrieven/xtrstrong/>

Preventieve basiszorg – fase 0 **Protocollering van diagnostiek bij problemen** **in de spraak- en/of taalontwikkeling**

kan worden. Bijvoorbeeld: tijdens de bespreking van een niet-begrepen lesonderdeel kan het overschakelen naar een andere taal zinvol zijn.

Met de leerlingen kan besproken worden waarom het gebruik van de thuistaal niet getolereerd wordt in bepaalde situaties. Bijvoorbeeld: omdat binnen groepswork in heterogene groepen niet alle leerlingen dezelfde taal begrijpen³².

Er kunnen taalsensibiliserende activiteiten in de klas georganiseerd zoals het beluisteren van aftelrijmpjes, het voordragen van gedichten, het zingen van liederen in verschillende talen, het beluisteren van liederen en teksten in andere talen, ...

Hierbij laat men de leerlingen zoeken naar verschillen en gelijkenissen in klanken en woorden³³.

Ook op schoolniveau kunnen leerlingen betrokken worden. Zo kan een schoolfeest of opendeurtag een aanleiding zijn om leerlingen te laten participeren bij het uitvoeren van functionele taaltaken: het schrijven van de uitnodiging, het maken van een affiche, ontwerpen van wegwijzers, verzorgen van de presentatie van het evenement, ontwerpen van menu's en prijslijsten, ...

De leerlingen kunnen eveneens betrokken worden bij het uitwerken van de gedichtendag en hebben inspraak bij keuze van toneelopvoeringen, films en auteurs op school.

³² www.dertiendoelenvertaald.be

³³ http://www.cteno.be/downloads/nieuwsbrief/2011-03/taaltip_meertaligheid.pdf